

Bokvännen och Biblis = sant!

Våren 1980 blev jag invald i Sällskapet Bokvännernas styrelse, på den plats som Gerd Einerstam lämnade. Som jag beskrivit i jubileumsboken till föreningens 50-årsjubileum, så stod Sällskapet inför vissa förändringar. Flera gamla trotjänare som i princip varit med sedan starten på 1940-talet lämnade sina uppdrag, en väsentlig förnyring av styrelsen var önskvärd och tidskriften behövde förnyas. Den som fick huvudansvaret för uppgiften blev den nye ordföranden, Strindbergsspecialisten och vice VD:n i *Dagens Nyheter* Carl Olof Sommar. Ett problem som snabbt visade sig var, att medan arbetet med Sällskapet under de föregående decennierna skötts professionellt, i den meningen att det funnits ett visst vinstintresse, så blev nu ledstjärnan idealitet. Samtliga nya ledamöter var verksamma i arbetslivet och fick ta av sin fritid för att få det att gå ihop. Den nye redaktören Jan Jerring fick ett mycket blygsamt belopp för sina viktiga insatser, i övrigt skedde allt på ideell grund.

Så såg situationen ut kring decenniesskiftet 70/80. Det finns ingen anledning att här närmare beskriva utvecklingen senare under decenniet och under 90-talets första år. Sammanfattningsvis kan man säga att utgivningen av nya böcker sjönk alldeles påtagligt, från ca fyra, fem per år till en bok vartannat. Att producera en bok tog tid och det var inte många i styrelsen som kunde engagera sig i detta arbete. Tidskriften höll en jämn hög nivå vilket gjorde att medlemsantalet ändå i stort förblev oförändrat kring 1 400–1 500, om än sakta minskande. I början av 90-talet skedde dock en tydlig nedgång och när jag tillträdde som ordförande 1992 hade medlemsantalet sjunkit till ca 1 100.

Som ny ordförande...

Min egen analys var, att den negativa utvecklingen måste brytas om Sällskapet skulle finnas kvar i framtiden. Styrelsen blev återigen föremål för vissa förändringar och tidskriften, vars redaktörskap Jan Jerring lämnat några år tidigare (1988), måste moderniseras och få en delvis ny inriktning. Formgivaren och styrelseledamoten Håkan Lindström åtog sig att sätta upp en mall för tidskriften, som dock den nye redaktören hade svårt att verkställa och arbeta efter, vilket betydde att Håkan Lindströms intentioner aldrig kom att fullföljas.

Vi tillsatte en liten arbetsgrupp som fick i uppgift att komma med förslag till hur *Bokvännen* borde utformas i framtiden såväl vad gällde innehåll som utförande. I arbetsgruppen ingick nytillträdde styrelseledamöter som Sigbjörn Ryö och Gunnar Sahlin och några äldre: Carl Olof Josephson, Janne Jerring och jag själv. Vi träffades i källaren i Sigbjörn Ryös trevliga antikvariat på Kungsholmen i Stockholm ett antal kvällar våren 1993 och smidde våra planer. Sedermera deltog också Lasse Forsberg och Magnus Palm i diskussionerna. Vi kom fram till att tidskriften för det första måste få en attraktiv och radikalt ny grafisk form där kvalitet och en genomtänkt estetik måste prägla utförandet. Vilken annan publikation representerar annars just dessa värden, frågade vi oss. För det andra måste innehållet bli mera professionellt. *Bokvännen* måste återerövra gammal beprövad terräng: formgivning, bok- och bibliotekshistoria, boksamlande, bibliografi och en recensionsavdelning, och lämna författarporträtt och litteraturanalyser och ”fyndartiklar” till de många kulturtidskrifter som befann sig inom denna sfär. ”Back to basics”, med andra ord, var vad vi kom fram till. Vi ville också gärna se lite längre artiklar med karaktär; författarna skulle inte behöva sätta punkt efter tre sidor.

Det blev min uppgift att diskutera det nya konceptet med redaktören, Lars-Ove Pollack. Han förklarade att han inte kände sig som rätt person för att genomföra dessa idéer utan ställde sin plats till förfogande. Han frånträdde sin befattning sommaren 1994. Vi stod då inför det faktum att vi inte hade någon omedelbar lämplig kandidat för uppdraget. Olika namn diskuterades. Det hela slutade med att Lasse Forsberg åtog sig uppdraget att stå för nyordningen. Lars var en hängiven antikvariatskund och boksamlare, tillika framgångsrik redaktör för tidningen *Svenskt papper* och en synnerligen välkänd person i mediavärlden. Hans omfattande kontaktnät och förmåga att hitta viktiga

sponsorer kom väl till pass i projektets inledning. Styrelsen beslöt också att avsätta särskilda resurser, för att få en positiv start på arbetet. Lasse visade sig vara ett särdeles gott val och styrelsen följde med stor spänning den nya *Bokvännens* framväxt under våren och sommaren 1994. Och så, i augusti, var arbetet klart och kunde presenteras för styrelsen. Avslöjandet skedde suggestivt sida för sida på ett sätt som skulle kunna benämnas publicistisk strip-tease. Vi var verkligen imponerade. Med utstuderat raffinemang hade Lars tillsammans med formgivaren Johan Steen åstadkommit en helt ny tidskrift som delvis beaktade Håkan Lindströms ursprungliga idéer, men utvecklat dem vidare. Inte mycket fanns kvar av den gamla *Bokvännen*. Våra tankar och ambitioner från diskussionerna i Sigbjörn Ryös källare hade realiserats med total konsekvens. Alla var entusiastiska. Uppslutningen blev stor. Äntligen hände något!

Carl Olof Josephson förutspådde emellertid både negativa och positiva reaktioner bland medlemmarna men hans förhoppning var att ”nyttillskottet av medlemmar skulle bli lika stort som bortfallet”. Själv anförde jag också vissa ekonomiska betänkligheter mot de stora kostnader som var förknippade med nyordningen, men Lars menade, att han lyckats förhandla sig till goda villkor på alla plan. Alla ville hjälpa till, sa han.

Bokvännen 425

Tanken var att *Bokvännens* nya profil skulle presenteras på en storslagen vernissage, och en sådan ägde också rum den 5 oktober på galleri Argo som då låg alldeles i början av Sturegatan och således ett stenkast från КВ. Lokalen var alldeles full av folk – många hade jag aldrig tidigare sett på Sällskapetets möten men det var Lars trendriktiga vänner som sågs flitigt i vimlet – men också många av våra gamla trotjänare bland antikvariaten, förlagsfolk och författare hade mött upp och lät sig väl smaka av vernissageutbudet.

Nu vidtog också ett febrilt marknadsföringsarbete som Lars skötte med stor kraft och kunnighet. Tidskriften gick i princip ut till samtliga bokhandlare i landet, samtliga antikvariat och de flesta stora dagstidningar, radio och TV. Utan överdrift kan man säga att Lars de första månaderna arbetade nästan natt och dag med denna uppgift. Viss hjälp hade han av Sigge Ryö och några av oss andra.

Blev då det första numret bra – kan man så här i efterhand fråga

sig. Ansiktslyftningen till det yttre var dramatisk. Möjligen blev texten i vissa stycken lite svårsläst då den valda stilgraden, framför allt i den avslutande miscellaneaavdelningen, var väl liten. Tanken från Lars sida var att sidorna skulle uppfattas som ”täta” och välfyllda men *Bokvännens* läsekrets hade ofta några år på nacken och styrkan i glasögonen räckte inte till. Lars hade också en idé om att tidskriften skulle fungera ungefär som en upptäcksfärd. Man skulle bläddra bland bidragen och ”upptäcka” överraskningar i textmaterialet. Hans tankar omsattes på så vis, att tidskriften inte fick någon innehållsförteckning. Nackdelarna med en sådan ordning var naturligtvis att det blev svårt att hitta eller återfinna ett bidrag, om man inte visste exakt var någonstans man sett det tidigare. Som biblioteksman förutsåg jag också stora svårigheter för den bibliotekarie som skulle indexera artiklarna. Kort sagt en ganska opraktisk lösning. Någon hade uppfattningen att formen blivit väl avancerad och hade en tendens att ”ta över” innehållet. De nya texterna var genomgående bra, även om de kvalitativt, vid närmare beskådande, inte skilde sig så mycket från dem som funnits tidigare i *Bokvännen*, och då framför allt under 1980-talet, även om Lasse Forsberg själv tyckte så. Det var främst formen, utförandet och textmängden som var ny liksom de mera tydligt avgränsade sidorna i slutet med debatt, kataloggenomgång, recensioner etc.

Det andra numret som kom i december var egentligen bättre än det första. Stilgraden ökade något vilket gjorde artiklarna mera lättlästa, en förenklad innehållsförteckning kunde nu också återfinnas i början.

Den nya *Bokvännen* väckte också stort intresse i dagspress och andra media. Vi var inte så vana vid sådant. Såväl *Svenska Dagbladet* som *Expressen* och *DN* hade omfattande anmälningar. I *DN* skrev Torsten Ekbom den 8 februari 1995 under rubriken Präktig vän i ny kostym att: ”För tidskriften *Bokvännen* ser det ... hoppfullt ut. Tidskriften har plötsligt bytt skepnad: nytt format, ny elegant och påhittig layout med utviksbilagor, nytt innehåll. De två senaste numren 425–426 ser mera ut som en kulturtidskrift i vardande, föga påminnande om det forna medlemsbladet för inbitna bokmalar.” Mot bakgrund av Ekboms anmälan kan man fråga sig om budskapet ”back to basics” verkligen gått fram. Vår ambition var ju snarast att återknyta till historien och inte fjärma oss från den – men det var säkert den nya formen som var avgörande för hans uppfattning.

Vi slickade naturligtvis i oss berömmet och var ganska lyckliga en tid. Medlemsantalet ökade och på bara någon månad hade vi fått nära

200 nya prenumeranter. Men ekonomin fortsatte att bekymra oss, det var långt till de 2 000 medlemmar vi hade hoppas på och som skulle betyda att intäkter och omkostnader var jämförbara storheter. Vi tärde på vårt kapital.

Lasse Forsberg arbetade på och även om kostnaderna steg så var det alldeles uppenbart att vi fick mycket för pengarna. Lasse var en mästare på att sluta förmånliga avtal med tryckerier, papperstillverkare, författare och bildbyråer. Utan Lasses entusiasm och engagemang hade tidskriften aldrig kunnat hålla den höga kvalitet den gjorde.

När halvårsbokslutet närmade sig på sommaren och antalet prenumeranter fortfarande inte kravat sig över 1 500-strecket – inte så få hade också sagt upp sina prenumerationer på grund av dålig syn – insåg styrelsen att man på allvar återigen måste fundera på framtiden. Den smärtsamma insikten började göra sig gällande att, trots ny form, delvis nytt och omfångsrikare innehåll, så var det kanske orealistiskt att tänka sig en större upplaga än cirka 1 200–1 500. *Bokvännen* kunde inte jämföra sig med tidskrifter som *Allt om mat*, *Allt om böcker* etc. Det var bland *Lyriskvännen* och *Historisk tidskrift* man upplagemässigt hörde hemma.

Samarbete på lika villkor

På Bok & Biblioteksmässan i Göteborg hösten 1995 träffade jag Per A. Sjögren, en känd förlagsperson och tillika ordförande i Kungl. bibliotekets vänförening, Föreningen för Bokhantverk. Sedan mitten av 50-talet gav man ut årsboken *Biblis*. Vi kom att tala om våra respektive föreningar och jag bekände min oro för *Bokvännens* framtid. Han funderade också mycket på årsboken *Biblis* och vad man skulle kunna göra med den publikationen för att få den mera spridd. Han var också orolig för återväxten och för att man hade så svårt att hålla utgivningstakten. Under senare år hade årsboken haft en tendens att ta allt längre tid att producera. Tillsammans kläckte vi idén om ett närmare samarbete.

Vi redovisade våra tankar för respektive styrelser senare under hösten och våren, och talar jag för min egen och Sällskapet Bokvännernas del, var intresset påfallande. Föreningen för Bokhantverk fungerade mera enväldigt och PA (som han vanligtvis kallades för) gjorde lite som han ville. Om man skulle våga sig på en synnerligen schematisk och generaliserande beskrivning skulle man kunna säga att *Bokvännen* och Sällskapet Bokvännerna då stod för det nya och progressiva och hade en större spridning medan Föreningen för Bokhantverk och årsboken

Biblis var mera exklusiv och antalet medlemmar väsentligt färre. Jag blir säkert emotsagd av någon – men så uppfattade vi det i alla fall sommaren 1996. Föreningen för Bokhantverk hade också en solidare ekonomi med olika stödfonder i botten.

En icke oväsentlig faktor var att jag tillträtt som Riksbibliotekarie och chef för KB hösten 1995 och på så vis kom att sitta på dubbla stolar. Riksbibliotekarien var ex officio medlem av Bokhantverkets styrelse. Jag fick en inblick i problematiken från båda hållen, så att säga. Från Bokvännernas sida drev jag frågan vidare med starkt stöd av hela styrelsen på höstmötet i november.

Kungl. biblioteket hade vid den här tiden ingen egen publikation där man kunde informera om KB:s verksamhet och även publicera mera ambitiösa artiklar om samlingarna. Den del av personalen som bedrev forsknings- och utvecklingsarbete med utgångspunkt i KB:s rika bok- och handskriftsbestånd hade ingen naturlig plattform att publicera sina resultat. Jag uppfattade detta som en brist och i jämförelse med såväl våra nordiska grannländer som systerinstitutioner i Europa, låg vi långt efter. Jag såg därför en möjlighet att nu knyta ihop olika intressen. Dels KB:s behov av en ”vetenskaplig” kanal, dels fånga in Bokvännernas trots allt ganska omfattande medlemsantal och lösa deras ekonomiska bekymmer, dels aktivera Föreningen för Bokhantverk och få tillgång till de ofta mycket kvalificerade artiklar som publicerades i årsboken *Biblis*.

Per A. Sjögren delade mina tankar fullt ut och förslaget från de båda styrelserna blev således ett samgående. Vi ville behålla namnet *Biblis* och göra det till samlande begrepp både för den nya föreningen och för tidskriften. Särskilt Lars ansåg att namnet *Biblis* var mera kraftfullt och kändes stadigare än *Bokvännen*. Kopplingen till KB blev också naturlig då *Biblis* föreslogs bli ny vänförening och ersätta Bokhantverket i den funktionen. Vi föreslog däremot att den nya tidskriften starkt skulle påminna om *Bokvännen* i dess nya skepnad, att den skulle komma ut fyra gånger per år, att den programverksamhet som bedrivits av Bokhantverket i princip skulle fortsätta på samma sätt som tidigare.

Bokvännerna blir *Biblis*

För medlemmarna i Bokvännerna skulle förändringarna inte bli så drastiska, tyckte jag och styrelsen. Snarast en förbättring i den meningen att tidskriften skulle fortsätta att utkomma ungefär som förr

men med ett fylligare innehåll och att programverksamheten skulle bli mycket aktivare. För medlemmarna i Föreningen för Bokhantverk blev förändringarna troligen desto större. Till det bättre var min och styrelsens uppfattning. Medlemmarna skulle nu i stället för årsboken regelbundet få en tidskrift i brevlådan med ett innehåll som till stor del påminde om innehållet i *Biblis*. Dessutom var namnet på föreningen i högsta grad bekant.

När vi som bäst höll på att arbeta med dessa förändringar gick PA hastigt, oväntat och ytterst tragiskt bort den 29 december 1996. PA hade ju varit en av ingenjörerna bakom samgåendet och han var dessutom en stark personlighet som i mycket stod som en symbol för Föreningen för Bokhantverk. Det blev nu vice ordföranden, boktryckaren Arne Heine, som tillsammans med Nobelbibliotekets förre bibliotekarie, Anders Ryberg, fick uppgiften att sköta förhandlingarna med Sällskapet Bokvännerna om hur samgåendet skulle materialiseras. De fick ingen lätt uppgift. Som så ofta är fallet när en stor personlighet hastigt lämnar arenan göms många rutiner och mycket information i den bortgångnes egen minnesbank – och det blir svårt att rekonstruera vad som hänt. Arne Heine och Anders Ryberg gjorde en heroisk insats för att bringa reda i pappren och processen kom heller inte att avstanna.

Vi hade flera gemensamma möten under våren och vi var helt överens om målen för den nya föreningen.

Inför Bokvännernas årsmöte på våren skrev jag ett särskilt brev till medlemmarna, där jag beskrev sakläget och våra intentioner. För att få en så radikal förändring till stånd, så sa stadgarna att Sällskapets medlemmar måste godkänna förslaget vid två på varandra följande medlemsmöten/årsmöten. Detta betydde att vi ganska snabbt måste ha ytterligare ett medlemsmöte och det utlystes till september 1997.

Vårmetet den 29 april avlöpte också förhållandevis stillsamt och fridfullt och de flesta verkade nöjda med förändringarna. Inga överraskningar.

Själv tyckte jag nu att det var tid att frånträda ordförandeskapet. Jag hade suttit fem år, och nyordningen innebar också att om jag skulle sitta kvar som ordförande så skulle min roll bli lite egendomlig. Det skulle betyda att jag dels blev ordförande i vänföreningen, dels ”majoritetsägare” och huvudintressent i densamma; en inte helt lyckad kombination. Det kom så småningom att visa sig vara ett bra beslut. Det blev överbibliotekarien vid Stockholms universitetsbibliotek och sedermera riksbibliotekarien Gunnar Sahlin som accepterade att efterträda mig på

ordförandeposten. Han hade under hela denna ganska turbulenta tid varit synnerligen aktiv i förändringsarbetet och ett stort stöd för mig i styrelsearbetet. Han anade nog inte vad som komma skulle. Men den historien får Gunnar själv berätta.

Ännu återstod en prövning innan beslutet slutgiltigt kunde verkställas. Det nya medlemsmötet hade bestämts till den 9 september och vi hade förberett oss väl och Lars hade på sedvanligt sätt ordnat med en effektiv presentation av den nya gemensamma tidskriften. Mötet ägde rum i KB:s nyinvidga lokaler med den fantastiska utställningen *Underbart, underbart* som fond. Valet av den nye ordföranden väckte inget motstånd, tvärtom, däremot hade Sällskapet Bokvännernas många äldre ledamöter mött upp för att protestera mot vad man uppfattade som nedläggning av den gamla föreningen. Personer som jag aldrig tidigare sett, vare sig på årsmöten eller på de olika aktiviteter vi genomfört genom åren, tog till orda och yppade sitt missnöje. Stundtals var diskussionen mycket inflammerad och Gunnar Sahlin och jag hade jämt sjå försvara samgåendet. Jag kunde ha en viss förståelse för att många kände sorg inför att avveckla en förening som så framgångsrikt verkat under nästan hela efterkrigstiden, men jag kunde bara konstatera att situationen idag (1997) var helt annorlunda än den var 1946. Konkurrensen om fritiden var så mycket större, litteraturen hade inte samma dominerande ställning nu som då och det var inte längre självklart för yngre personer att arbeta ideellt i föreningar. Medlemsstocken var inte längre lika trogen.

Hur det nu var, så lyckades jag få majoriteten med mig och till slut kunde jag klubba igenom samgåendet och de två föreningarna blev en. Men som Gunnar säkert kommer tillbaka till i sin beskrivning så var problemen ingalunda över. Vi hade varit alltför optimistiska i våra prognoser och några sötebrödsdagar väntade oss inte.

Avslutning

Det kan vara värt att komma med några avslutande reflektioner. Jag är fortfarande av den uppfattningen att samgåendet Sällskapet Bokvännerna och Föreningen för Bokhantverk var helt nödvändigt. Hade det inte ägt rum så hade *Bokvännen* upphört att komma ut inom en mycket kort tid efter 1997. Den lilla reserv som fanns höll snabbt på att ätas upp, att gå tillbaka situationen som rådde före 1992 var enligt min mening helt omöjligt. Tiden hade gått ifrån tidskrifter med det utseende

Bokvännen då hade. Skall jag vara riktigt ärlig gick vi sommaren 1997 på en mycket slak lina. Samgåendet utlovade fler medlemmar och en mer stabil ekonomi. Föreningen för Bokhantverk löste i och med samgåendet problemen med en ojämn utgivning med stora fördröjningar och på köpet fick man en tidskrift som utkom fyra gånger om året i stället för en. Som chef för KB och med god inblick i föreningarnas ekonomi insåg jag att KB måste skjuta till medel för att få den nya *Biblis* att fungera. Detta hade varit omöjligt om Bokvännerna fortsatt att fungera som tidigare. Samtidigt löste jag ett problem för KB, då vi på detta sätt fick ett slags språkrör av hög kvalitet, både vad gällde form och innehåll, för en viss del av vår verksamhet.

För att tala med ett modernt språkbruk: det var inte bara en vinna-vinna situation utan en vinna-vinna-vinna situation.

REFERENSER

Bokvännens arkiv 1980–97, delvis hos författaren

Bokvännen 1980–97

Minnes- och dagboksanteckningar 1992–97

